

Ліанна БОКОТЕЙ

ЗАКАРПАТСЬКЕ ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО — ЖИВОПИСНА МОВА ТРАНСАВАНГАРДИСТА ЛОВРАНТА БОКОТЕЯ

Описується закарпатський живопис ХХІ ст., який демонструє невпинні пошуки митців нових, відповідних часові, зображальних засобів, що сформували історично дві тенденції. Розглядається художній аналіз живописної мови трансавангардиста Ловранта Бокотей. Дається розшифровка деяким постмодерним поняттям. У художній діяльності Ловранта описуються деякі періоди та пояснюється творча формула художника, яка має аббревіатуру «МІМІКА».

Ключові слова: авангард, трансавангард, трансгресія, етичний вимір, естетосфера, космізація.

© Л. БОКОТЕЙ, 2015

Закарпаття є постійним, латентним зіткненням не тільки для зацікавленості в подорожі, де за кожним поворотом дороги стикаємося з чимось новим і відмінним, але й для місцевих мешканців. Ми постійно перебуваємо у різноманітті: ландшафтному, культурному, ментальному, мовному, релігійному, яке інколи не помічаємо, бо в ньому вирости. Ми постійно повинні адаптуватися до контрасту, саме у цьому є феномен Закарпаття.

Природа Закарпаття надзвичайно мальовнича. Головна її краса — це, звичайно, самі гори, які мають безліч гірських потічків, озер, вкриті віковичними лісами, з виноградними полями, барвистими килимами полонин з отарами овець... Карпатські гори завжди оточувало безліч легенд і міфів. Краса Закарпаття оспівана в піснях та описана в творах поетів.

Таким на мить постає в уяві цей чудовий край чарівної природи, невичерпних земних багатств, визначних пам'яток минулого, працьовитих і талановитих людей!

Художникам завжди було про що розповісти на своїх полотнах, а нині вони мають безліч можливостей для реалізації своїх творчих задумів. Цьому сприяють пленери, виставки, вернісажі, перформанси, інсталяції, хеппенінги.

Закарпатський живопис ХХІ ст. демонструє невпинні пошуки митців нових, відповідних часові, зображальних засобів. При цьому в калейдоскопічному відтворенні закарпатський живопис має історично дві тенденції:

- подальший розвиток реалізму класичного мистецтва, удосконалення і пошук нових форм виразності у межах цього художнього напрямку;
- пошуки принципово нових засобів художньої виразності, що привели до появи культури постмодернізму.

Беручи всесвітню історію живопису, реалістична тенденція, тобто класичне зображення, має свої закони, методи відтворення, де межею виступає рамка полотна: це правильність композиційної побудови, розташування кольорових співвідношень, тобто грамотна техніка виконання.

Далі відбулася трансформація відображення реальності, яку ми називаємо імпресіоністичною, де межею рамки є сам мазок: ілюзія світла й повітря, вібрація, що досягається за рахунок дрібних роздільних і контрастних мазків. Імпресіоністи не змішували фарби на палітрі і отримували потрібний колір шляхом правильного накладання їх на полотно. Зокрема І. Труш підкреслював: «Імпресіонізм, се пер-

ший термін, що приплив до нас із заходу і був немов синонімом малювання якими фарбами, коли властиво суть його лежить не конечно в яскравості, а більше в технічному розв'язанню і переведенню вибраного сюжету» [3] (пуантилізм-крапка або дівізіонізм-розділення).

Наступною трансформацією є авангардизм, граничною межею якого є безмежність.

Саме в 2014 р. пройшло рівно 100 років з часу завершення першого періоду авангардизму. Особливістю авангарду є не тільки прагнення до розриву з художньою традицією академізму, її образною системою та виражальними засобами, але й активний, революціонізуєчий протест, який потребує переоцінки духовних цінностей та нового сприйняття і бачення світу. Це дає можливість вважати, що авангард є «метаісторичним явищем», яке закономірно повторюється на різних історичних етапах розвитку мистецтва. Під загальною назвою «авангардизм» об'єднано такі різні мистецькі течії, як кубізм, фовізм, експресіонізм, абстракціонізм, футуризм, дадаїзм, сюрреалізм та ін. Духовні засади авангардистів у художній практиці часто поєднуються з соціальним протестом проти існуючих вад дійсності, її вже усталених цінностей, клішованої масової культури та культу «академічної краси», відкритий і різко проголошений розрив з класичними традиціями [1].

Авангард — це, передусім, тривала високовідповідальна праця з виявлення вихідних передумов сучасності, розкриття таємного змісту життя, переосмислення минулого. Авангард прагне створити не просто тривале, а завжди існуюче.

Сутність авангарду неможливо висловити засобами старої естетики з її категоріями «прекрасного, піднесеного, героїчного». Мистецтво авангарду прагне розкрити сутність світу, самопізнання людини, претендує на діяння, що закладає підвалини цілих історичних світів, пропонуючи для цього новий змістовий апарат. Завдяки зусиллям П. Пікассо, В. Кандинського, К. Малевича, теоретика-конструктивіста В. Татліна мистецтво змінило свою мову та сенс художнього створення. Авангард усупереч художньо-образній живописності класичного мистецтва започаткував знакове мистецтво, де знак виражає значення і зміст відображуваного. Інша образна система авангардизму передбачає цілу низку не лише художніх, а й позахудожніх критеріїв: соціальних, історичних, психологічних, природничо-наукових тощо. Для

авангардизму не має значення критерій прекрасного. Краса в цьому мистецтві може бути наявною, а може бути відсутньою взагалі. До того ж, від цього нічого не додається, не змінюється на гірше [2].

Авангардне мистецтво народжує не політичний мітинг, демонстрацію чи бунт, а створює і розігрує перформанс на ці теми. Художньо перетлумачує весь світ політичної міфології, його штампи та схеми.

Авангард — це завжди життєвий настрій, активна експансія назовні, перевлаштування життя, тому він дуже оптимістичний, життєствердний. Тільки оптиміст може претендувати на можливість описати неописуване, вийти за межі раціонального. Авангард ірраціональний і водночас докорінно раціоналістичний. До того ж, ці два моменти не піддаються на розмежування. Митець авангарду прагне до влади над магією підсвідомого шляхом систематичного вивчення несвідомо вживаних мистецтвом прийомів впливу, але в той самий час він сам творить підсвідомо, ірраціонально [5].

Авангард початку ХХ ст. був утопічним, ідейним, намагався позитивно зобразити якісь вищі еманції Духу, першоджерела і перебудувати на їхній основі світ у космічному масштабі.

Вже близько 30 років у Києві діє інституційно захищений національний варіант «трансавангарду» — це художня течія, що є універсальною (трансісторичною) і претендує на статус саме «сучасного» (contemporary) мистецтва. Точніше, трансавангард означає деякий особливий стан мистецтва, яке перебуває між авангардом і ще «чимось», що зараз попереду, тобто між минулим і теперішнім, у ситуації «post».

Український трансавангард — явище відносно молоді. Його повноцінну історію ще не написано. Проте, серед сучасних українських художників є постаї, без сумніву, легендарні. В Україні в естетиці трансавангарду працювали О. Голосій, А. Савадов, О. Ройтбурд, І. Кожухар та ін.

Одним із яскравих представників «трансавангарду» на Закарпатті є Ловрант Бокотей, який, долаючи й, одночасно, розвиваючи традиції «історичного авангарду» початку ХХ ст., створює синтез художніх епох і стилів — так званий «мультикультуралізм». Знаходячись у трансісторичній парадигмі мислення й візії світу, актуалізує всю духовну історію людства, і надто модернізує культурні феномени й артефакти у художньому контексті. Його засаднича особли-

вість — полістилізм, взаємне накладання розмаїтих стильових домінант. Виникає феномен «інтертекстуальності», коли різноманітні тексти мистецтва, стикаючись один з одним, утворюють нове художнє ціле зі стильового кодомовного «пограниччя». У творчості художника поширюється «номадизм» — перетворення митця й сприймача у «кочовика», який вільно мандрує по всій території історії мистецтва.

Ловрант Бокотей органічно поєднує класичні, модерні й постмодерні прийоми творчості — міметичні, експресивні, синергетичні, симуляційні. Виникає «асамбляж» методів художньої творчості. Він намагається показати нікчемність і, разом з тим, велич життя. Відбувається спроба синтезувати в процесі творчості різні починання, створюючи новий погляд на предмет — об'ємний, повний, емоційно насичений. Художник завойовує простір і час майбутнього, не орієнтуючись при цьому на які б то не було вказівки. Він не знає жодних правил поведінки в цьому відкритому йому майбутньому, над ним не тяжіють норми і зразки, він просто рветься до нового, не знаючи при цьому ні шляху, ні орієнтирів.

Його мистецтво пройшло випробування часом — радянська влада заборонила його твори, тому Ловрант малював картини «в голові». Вільно розмовляти на полотнах він зміг тільки в 1988 році. Саме в цей час відбувся вибух накопиченої часом його мистецької експресії, яка триває і досі.

У художній діяльності Ловранта можна провести паралелі окремих періодів, виділити фрагменти, які, попри всю неординарність та полярність, мають між собою тісне поєднання.

Багатофігурні композиції, які визначають спалахом блискавки розмаїті людські долі, демонструють першу характерну групу. Важливо зазначити, що всі ці композиції аж ніяк не фрагментарні, не повчальні у моральному сенсі, не кричущі, — швидше за все це єдність доленосних величних явищ, у яких відображення фігур сповнені енергією вищих відтворень, спонтанно переміщуються, спілкуються в паралельних — почуттєвих вимірах цінностей. Ці картини — це «Колесо фортуни», «Квантовий скачок», «Ярило в мегаполісі» Ловранта Бокотей. У них художник користується асоціативною конструкцією композицій з почерговим представленням важливості кожної з фігур.

Миттєво проявляються деталі архітектури та фігур. Маленькі фігури скомпоновані у великі, охоп-

люючи форми. Перспектива то розгладжується, то розділяється прошарками або вихлюпує закритою кривою. Злиття елементів вирішується капризною логікою картинного бачення (візії).

Картини «Крах комунізму», «Око Боже» (1994) дають в сублімації вражаюче бачення всього того, що було пережито людством впродовж своєї історії.

Друга група становить символічно знаково насичені композиції, в яких експресивне фігурне зображення збагачується виразною силою плями атмосферної форми «Голограма» (1990), і ті картини, на яких початкові конфігуративні форми створюють фігурні предметні асоціації, точніше мотиви, перш, ніж у зоровому сенсі стати напрочуд конкретною фігурою, перевтілюються абстрактною формою. Тобто глядач бачить безперервний внутрішній рух в картині під час огляду («Дромадер», 2002).

Третю групу становлять картини, які можна віднести до кола мистецтва жестів, іноді ташистичного, іноді каліграфічного, чи одночасно використовуючи обидва методи зображення: «Зимня обитель», «Язиката Хфеська». Останнє є картинною фігуральною категорією. Результати мистецтва жестів — «живопис дії» художник вбудовує в фігурні композиції, в багатопігурні хроніки долі «Від Адама до наших днів...».

З точки зору формальної побудови образу, використовуючи деякі «категорії споглядання», можна позначити трансформацію ментально-естетичних принципів зображальності: замкнена форма — у відкрити форму, лінійність — у живописність, площина — у глибину. При відтворенні нових візуальних принципів художнього світосприйняття народжується поліперспективність образу, як відмітна риса художника.

Трансавангард у Ловранта — це трансгресія стилю, тобто граничне переступання, екстремумний прорив культурних норм і стандартів. Сучасна зміна способів сприйняття і почування, розуміння і переживання приводить до кардинальної зміни художньої мови, всієї іконосфери. Принцип трансгресії вказує на те, що без світоглядної динаміки образності, естетичної змінності чуттєвих відносин є немислимою історія вселюдського духу, розвиток універсальної культурної свідомості в її смислового багатстві та перманентному різноманітті. Сама етимологія вказує на його зв'язок з порушенням міри, виходом за межі, переступанням порогу дозволеного чи загальноприйнятого. Таким чином, метод живописця наділяється широким філософ-

ським, категоріальним сенсом, означаючи рух, перехід, прорив за наявне буття. Звичні традиції, життєві стандарти та стереотипи замінюються незвичними, протиставляються ним як віджилі, «старомодні».

Метод Ловранта має і етичний вимір. З точки зору дієвої моралі, а не «безсилля в дії», моральний вчинок — це певне «переступання» через самого себе, через наявні умови та обставини, через інстинкт життя. Як це не парадоксально, але моральна дія інколи потребує «злочину» проти себе, тобто самопожертви заради інших. Це є справжня моральність, «гуманізм дії», а не думки, наміру чи ідеалу. Це є етика вчинку.

Естетичні вчинки закладені в духовно-чуттєвих особливостях творчості, в образній специфіці мистецтва. Художня творчість неможлива без взаємодії митця і світу у формах переживання, уяви, фантазії, мрії, інтуїції, асоціативного мислення тощо. Художні образи мають не тільки елементи відображення, але й потужний заряд антиципації — передбачення майбутніх або ідеально можливих станів. Сам процес творчості в мистецтві моделює духовний прорив людства до нових ментальних та перцептивних систем.

Здійснюється прорив з конкретно-історичних або субкультурних сенсів у сферу загальнолюдських культурних пріоритетів. Недарма проблематика трансавангарду так чи інакше співзвучна з ідеями космізму, універсалізму, «вселюдськості». З творчістю Ловранта пов'язана трансгресія у «понадлюдське», де митець виступає як творець, а мистецтво розуміється як теурґія.

На рубежі XX—XXI ст. людство зіткнулося з проблемами, від вирішення яких залежить доля цивілізації. Ці проблеми прийнято називати глобальними — загальними, поширеними на всю планету. З цього приводу Ловрант не раз замислювався, що весь світ єдиний, формується тенденція — космізація, тобто розуміння загальної (космічної) єдності людини і навколишнього природного середовища. Характерні риси при взаємопроникненні й трансформації культур — дух демократії та громадянського суспільства, динамізм, орієнтація на новизну, ствердження гідності й поваги до людської особистості, ідеали волі, рівності, толерантності.

Метою творчості Ловранта є осмислення, особливе світобачення естетосфери XX сторіччя, передати його ексцентризм у адекватних трансавангардистських формах. Але оскільки світобачення —

це гранично ексцентричне, митець часто-густо відчуває себе еквілібристом, в естетосфері творчості, який у пошуках образу чи символу нібито йде по натягнутому над цілим світом канату. Багатогранне буття й мозаїчна свідомість художника відкривається то однією, то іншою стороною художнього плюралізму. У його творчості органічно поєднані і взаємно доповнені в системі формального мистецтва: фігурація з нефігурацією, символізм, метафоризм з колоризмом, асоціативна візуальність із знаковими константами. Поліфонізм складається внаслідок індивідуальної реалізації та інтерпретації художнього образу та самопізнання. Як би не розрізнявались творчі етапи, фази, операції, як би не змінювалось співвідношення свідомих і позасвідомих, логічних та інтуїтивних, механізмів творчого осявання (інсайт), для останнього завжди є характерним головне: перетворення досвіду, модуляція світобачення, «переборення сприйняття».

Зокрема, народження нового — це, мабуть, найпотаємніший і, водночас, найсуттєвіший момент творчості. М. Гайдегер, наприклад, бачив у творчості перетворення всіх сторін світовідношення, прорив («за-скок») від банального до оригінального, від тривіального до неординарного, від вульгарного до одухотвореного. «Творіння вводить нас у розвертність суцього, виряджаючи нас із середовища звичного» [4]. У творчому акті переборюється явне і звичке, досягається невірогідне й безпрецедентне — здійснюється трансгресія.

Як на мене, то саме трансгресія і є загальним принципом творчості у Ловранта, алгоритмом переходу від старого до нового. Адже через трансгресію відбувається порушення стандартної міри, вихід за нормативні межі, подолання звиклих досягнень. У трансгресії здійснюється перехід від рутинних, клишованих станів до творчих, нередукованих.

Митець немов видобуває із свого «Я» ті ціннісні та смислові шари, які здавались неіснуючими чи забороненими. Не випадково Дега одного разу вигукнув, що картину треба писати з таким саме чуттям, з яким злочинець здійснює злочиння. Митець «викрадає» для людства такі «сховані» реалії, які природа, суспільство та людська психіка ніколи добровільно не віддають. Інтроспекція спрямовує хрест творчості на «прозоріння у себе». Будь-який творчий «злочин» тут отримує вибачення.

Зробивши висновок художнього методу Ловранта на цьому етапі, намальовується формула, яка має абривіатуру «МІМІКА». Міміка обличчя людини — дуже цінне джерело інформації. По ній ми можемо визначити, які емоції відчуває людина (гнів, страх, смуток, горе, відроза, радість, задоволення, здивування, презирство). Так і творчість Ловранта. Вона є багатогранною і дозволяє виявити досить тонкий характер його натури, а саме:

Медитація — процес самозаглиблення з метою самовдосконалення, при цьому митець залишається на самоті зі своєю свідомістю.

Інтуїція — здатність митця у деяких випадках несвідомо, чуттям уловлювати істину, передбачати, вгадувати щось, спираючись на попередній досвід, знання, чуття, проникливість, здогад, передчуття, шосте чуття.

Модулі — це ціла частина будь-якої картини. Зазвичай модулі виконують одну певну задачу в більш великих системах і можуть бути взаємозамінні, в них є нескінченність підходів і комбінацій.

Інтеграція — поєднання, взаємопроникнення. Це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле. Процес взаємозближення й утворення взаємозв'язків.

Конструкція — «разом», «з» та «будувати» в картині позначаючий побудову художнього цілого спосіб об'єднання окремих частин між собою, — мається на увазі весь комплекс внутрішніх взаємозв'язків між окремими частинами та елементами художнього цілого в прямій залежності від їх загального призначення.

Адаптація — це процес пристосування.

Кінцева мета творчості Ловранта формується під знаком безконечної реальності чи реальної нескінченності. Словом, Ловрант бачить мистецтво одночасно безмежно різноманітним за формою і єдиним у своєму людському змісті, створив точку огляду на 360 градусів. По суті, світ його творів є двоїстим, у ньому співіснують уявний світ і «справжнє» життя, причому перший виявляється більш реальним, ніж другий. Навіть творче «Я» в художній подачі є нікчемним, випадковим і примарним поряд з автономним механізмом самої творчості.

Замість висновків хочеться закінчити словами К. Малевича з його статті «Державникам від мистецтва»:

«...Потрібно напружити всю волю, енергію, щоб через прірву минулих культур витягнути нову фор-

му. Коронуйте день новою свідомістю, так як світло його більше і яскравіше від сонця. Геніальність не в тому, щоб передати можливо правдивіше епізод і прикрасити картину. Наша геніальність — знайти нові форми сучасного нам дня. Щоб наше обличчя було печаткою нашого часу».

1. Національна культура в сучасній Україні. — Київ : Асоціація «Україна», 1996. — 336 с.
2. Оніщенко О. Художня творчість: проект неklasичної естетики / О. Оніщенко. — Київ, 2008.
3. Труш І. Нові напрями в малярстві / І. Труш // Львівський науковий вісник. — 1899. — Т. V. — Кн. 1—3. — С. 143.
4. Хайдеггер М. Исток художественного творения / М. Хайдеггер // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX—XX веков. — Москва, 1987. — С. 301.
5. Цибій І. Декілька слів про модернізм / І. Цибій. — Київ, 1999.

Lianna Bokotey

VISUAL ART OF TRANSCARPATHTIA — A PICTORIAL LANGUAGE OF A TRANSAVANTGARDE ARTIST LOVRANT BOKOTEY

The paper describes Transcarpathian Painting of the XXI century, which demonstrates the relentless search of the artists for new, contemporary expressive means, that historically formed two trends. The artistic pictorial language of transavantgarde artist Lovrant Bokotey is analyzed. A decoding of some post-modern concepts is given here. Some periods in the art of Lovrant are being described and the artist's artistic formula is being explained, which is abbreviated as «МІМІКА».

Keywords: vanguard, transavantgarde, transgression, ethical dimension, asthenosphere, cosmization.

Лианна Бокотей

ЗАКАРПАТСКОЕ ВИЗУАЛЬНОЕ ИСКУССТВО — ЖИВОПИСНЫЙ ЯЗЫК ТРАНСАВАНГАРДИСТА ЛОВРАНТА БОКОТЕЯ

В статье описывается закарпатская живопись XXI века, которая демонстрирует постоянные поиски новых художников, соответствующих времени, изобразительных средств, которые исторически сформировали две тенденции. Рассмотрен художественный анализ живописного языка трансавангардиста Ловранта Бокотей. Приводится расшифровка некоторых постмодернистских понятий. В художественной деятельности Ловранта описываются некоторые периоды и объясняется творческая формула художника, имеющая аббревиатуру «МІМІКА».

Ключевые слова: авангард, трансавангард, трансгрессия, этическое измерение, эстетосфера, космизация.